

پاسداشت افسانه‌پژوه نامدار، محسن میهن‌دوست
(یادداشتی به بهانه یک عمر افسانه‌پژوهی)

محمد جعفری (قنواتی)^۱

افسانه‌پژوهی، مانند حوزه‌های دیگر ادبیات شفاهی، دو عرصه را شامل می‌شود؛ یکی ثبت و ضبط افسانه‌ها و دوم تحلیل آنها. استاد محسن میهن‌دوست از جمله پژوهشگرانی است که فعالیت‌ها و تلاش‌های مداوم پنجاه ساله او در هر دو عرصه، دستاوردهای درخشانی را برای فولکلورپژوهی ایران به ارمغان آورده است. او فعالیت‌های

پژوهشی خود را از اوایل دهه ۵۰ با کارهای میدانی شروع کرد و کارهای میدانی او اگرچه عرصه‌های متفاوت فولکلور را شامل می‌شد، اما تمرکز بیشتر او بر ثبت و ضبط افسانه‌ها بود. ویژگی دیگر فعالیت‌های پژوهشی وی استاد میهن‌دوست تمرکز بر مناطق مرکزی و جنوبی خراسان بوده است. استمرار فعالیت‌های وی، به ثبت و ضبط صدها روایت از افسانه‌ها، یا آن گونه که خود وی می‌گوید «اوسنه‌های» ایرانی انجامید. نخستین مجموعه از این گنجینه شامل ۳۳ روایت در سال ۱۳۵۲ از سوی مرکز مردم‌شناسی و فرهنگ عامه ایران منتشر گردید. این کتاب در سال ۱۳۸۴، با اندکی تغییر، تجدید چاپ شد. در همان اوایل دهه ۵۰، او مجموعه دیگری را با عنوان سیب خندان و نارگریان، شامل ۱۸ روایت تدوین کرد که مدت‌ها پس از آن یعنی به سال ۱۳۷۰ منتشر شد. میهن‌دوست برای مدتی به نسبت طولانی از انتشار گنجینه ارزشمند خود دست کشید و به پژوهش و تأمل پیرامون آنها پرداخت. البته طی این مدت با

۱. دکترای فولکلور از دانشگاه روسیه، سروراستار دانشنامه فرهنگ مردم ایران رایانامه: jaafati198@yahoo.com

انتشار مقالات فراوان از جمله نقد کتاب، در نشریات و مجموعه‌های مختلف به طرح دیدگاه‌های خویش پرداخت. حاصل پژوهش و تأمل وی بر روایت‌های ثبت شده خود، انتشار طبقه‌بندی شده به همراه مقدمه‌ها و مؤخره‌هایی در تحلیل آنها بود که از جمله آنها می‌توان به مجموعه‌های زیر اشاره کرد:

۱. باکره‌های پریزاد دفتری از اوسنه‌های خراسان، شامل ۳۰ افسانه سحرآمیز (نشر توس ۱۳۷۸)

۲. اوسنه‌های عاشقی: قصه‌های عامیانه از سرزمین خراسان، شامل ۱۳ افسانه عاشقانه (نشر مرکز، ۱۳۷۸)

۳. اوسنه‌های خواب و درنگی تحلیلی و نظری در آنها، شامل ۸ افسانه با موضوع خواب (نشر مرکز، ۱۳۸۲)

۴. اوسنه‌های پهلوانی - تغزلی و درنگی تحلیلی و نظری در آنها شامل ۲۰ روایت (نشر مرکز، ۱۳۸۱)

۵. اوسنه‌های بخت و درنگی تحلیلی و نظری در آنها، شامل ۱۰ افسانه با موضوع بخت (نشر مرکز، ۱۳۸۲)

۶. اوسنه‌های چند موضوعی و درنگی در اصطلاح «مکر زن» (نشر گل‌آذین، ۱۳۸۴)

۷. اسطوره آب، چیستی پری و چراغ برات و واکاوی آن با آیین سیاوشان (نشر ترانه، ۱۳۹۷)

همه این مجموعه‌ها با مقدمه‌ها و مؤخره‌هایی تحلیلی همراه هستند که مؤلف ضمن آنها ویژگی‌های هر یک از این گروه افسانه‌ها را با دقت و استنادات فراوان توضیح داده و سپس به تحلیل این افسانه‌ها، با دیدگاه اسطوره‌ای پرداخته است.

میهن‌دوست در پایان همه این مجموعه‌ها نمایه‌هایی متفاوت ترتیب داده است که برای خواننده پژوهشگر بسیار راهگشا و مفید هستند.

یکی دیگر از کارهای اساسی میهن‌دوست، سردبیری دو شماره از مجله «کتاب ماه هنر، ویژه هزار و یک شب» در سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۳ بود. این ویژه‌نامه‌ها شامل مقالاتی اساسی از نویسندگان و پژوهشگران ایرانی بود که هر یک از آنها کتاب هزار و یک شب را از منظری خاص بررسی کرده بودند.